

LA QUOTIDIANA

FMR Fundaziun Medias Rumantschas, Via da Masans 2, 7000 Cuirà, 081 544 89 11, redacziun@fmr.ch

La tschintgavla stagiun ha cumenzà

Ils 11 dals 11 ha il tschaiver cumenzà ed a Sedrun han Ils Vagabunds festiva quai la sonda. [Pagina 5](#)

Ramosch: Chattà la persuna sparida

In elicopter Superpuma da l'armada svizra ha salvà ina persuna sparida da 80 onns. [Pagina 7](#)

FMR FUNDAZIUN
MEDIAS
RUMANTSCHAS

südostschweiz

GRISCHUN

Andy Kollegger ha surpiglià da Not Carl

Dacurt han las represchentantas ed ils represchentants da las tschintg corporaziuns da vischnancas e vischnancas concessionarias singulas elegì il giurist ed electroinschigner Andy Kollegger sco nov president da la Cuminanza d'interess da las vischnancas concessionarias grischunas. Kollegger è successur da Not Carl ch'è stà l'iniziant ed emprim president da la cuminanza d'interess durant 10 onns. Andy Kollegger ha ditg a la FMR ch'els gronds moviments actuals sin il sectur d'energia han motivà el d'acceptar la dumonda per surprender quest presidi. (fmr/mg) [Pagina 2](#)

SURSELVA

En Svizra han biebein 400 000 diabetes

Sprizzar insulin ei per biars diabetichers il paun da mintgadi.

FOTO KEYSTONE

Oz ei il di mundial da diabetes. Quella malsogna ei derasada feg ell'Europa. En Svizra piteschan biebein 400 000 persunas da diabetes. 90 % da quellas persunas han diabetes tip 2. Er en Surselva ha ei beinenqual persuna pertuccada da diabetes tip 1 ni tip 2 ed era dunnas en gravidonza san survegnir la malsogna da diabetes che vegn era numnada la malsogna da zucher. Per che pertuccadas e pertuccai sappien co ir entuorn culla malsogna, dat ei posts da cussegliaziun da diabetes. Er il Spital regional Surselva porscha in tal survetsch. In grond expert da diabetes ei il miedi romontsch Giatgen Andreja Spinax da Tinizong. El ei s'engaschaus naziunal ed internaziunal per la perscrutaziun da diabetes. Per sias lavurs excellentas da perscrutaziun e per ses merets pil Center da diabetes tudestg (DDZ) eis el vegnius undraus dacuort culla medaglia d'aur Von Mering 2022. La FMR ha discurrei cun el e schau declarar ils differents tips da diabetes e bia auter. (fmr/sr) [Pagina 7](#)

GRISCHUN CENTRAL

Novas persunas a la testa

Stizuns dal vitg han in gronda muntada, saja quai per il provediment local per indigenas, per giasts e possessurs da segundas abitaziuns, ma era per l'aspect social. La cooperaziun da butias Alvra (ussa Alvra-Surses) datti dapi 90 onns. Ella maina tschintg butias en la regiun – e quai cun success. L'ultim onn da gestiun èsi vegni fatg ina svieuta da 10,7 milliuns francs. Ina gronda part da la svieuta, radund la mesadad, è vegnida fatga en il «Top-Shop» a Casti. Dapi intgins mais èn novas persunas a la testa da l'organisaziun, tranter auter Karin Glaus da Lai ed Alex Nietli-spach. (fmr/gns/sb) [Pagina 8](#)

Ün implant solar in Val Müstair

In Val Müstair lascha il Provedimaint electric Val Müstair (PEM) evaluar pel mumaint las opziuns per realisar ün implant solar plü grond. In discussiun sun duos lös – ün as rechatta sur Lü e l'oter i'l territori da skis da Minschuns.

DAVID TRUTTMANN/FMR

In Svizra es ruot'oura per uschedir la feivra solara. La Confederaziun vuol accelerar e promover la fabrica da parcs fotovoltaics. Uschè chi dà uossa pass a pass discussiuns per progets visiunars e concrets illas regiuns da muntogna – tanter oter i'l Vallais o i'l Grischun.

«Render autarca la Val Müstair»

In Val Müstair ha l'impraisa electrica indigena – il Provedimaint electric Val Müstair (PEM) – intensivà daspö ot mais sias ponderaziuns. Pel mumaint es in trais-cha üna lavur da master da

la Scoul'ota specialisada da Rapperswil, la quala less evaluar pussibels lös chi gnissan in dumonda per ün tal parc fotovoltaic. Quai conferma Enrico Tschennet, il mainagestiun dal PEM sün dumonda da la Fundaziun Medias Rumantschas. La situaziun culla forza electrica es in Val Müstair ün zich differenta da quella dad otras regiuns da muntogna. La val prodüa bain sves si'electricità, ella po eir vender d'instà la forza sur il pass. Ma d'inviern sto ella cumprar quella. Natüralmaing es il predsch pella forza lura plü ot. Perquai disch Enrico Tschennet: «Nossa visiun es da render autarca la Val Müstair culla produenziun d'energia.» Ed el spera

ch'ün implant solar pudess güdar a realisar quella visiun dal PEM.

Lü o Minschuns?

Las prümas evaluaziuns s'occuparan impustüt da duos lös chi vegnan in dumonda, nempe l'areal dals repars da lavina sur Lü obain il territori da skis a Minschuns. Tuots duos lös cugnuschchan fingià ün'intervenziun umana cun lur indrizz ed implants. Eir intretschà illas discussiuns es fingià il Parc da natüra Biosfera Val Müstair. Quel bivgnainta l'idea e l'iniziativa – ed es pront da collavurar, sco cha'l mainagestiun dal parc, David Spinnler, ha intunà. [Pagina 7](#)

«coca-colonisaziun»

Tge che sa zuppa davos quest term misterius tradescha Giatgen Andreja Spinax da Tinizong sin – Pagina 3

FOTO MAD

Greta e sia Berta raquentan praulas

Sandra Blum ch'ei carschida si a Glion, viva oz cun sia famiglia a Cuera. Da leu anora va ella en differents loghens en Svizra per raquintar praulas ensemen cun sia gaglia Berta. La mumma d'ina poppa ei fascinada dil mund dallas praulas e dil temps medie-val. Aschia sesluetta ella mintgamai en in vestgiu da quei temps e semida ella fumitgasa Greta. Alla FMR ha Sandra Blum raquintau daco ch'ella sa s'identificar cun Greta senza pli bia e con vasts ch'il mund dallas praulas ei. (fmr/sr) [Pagina 5](#)

Servetsch d'abunents e da distribuziun: tel. 0844 226 226
mail: abo@somedia.ch

9 771424 749004

Greta e sia gaglia Berta – in team che fascinescha buc sulet affons.

FOTO MAD

«Trucca, trucca, arva la bocca»

Per Sandra Blum da Cuera ein las praulas in grond scazi. Pli ditg e pli savens se presenta ella sco fumitgasa Greta e raquenta praulas ad affons e carschi. Quei fa ella per tudestg svizzer e romontsch.

SUSI ROTHMUND/FMR

«Il temps medieval fascinescha mei. Da quei temps han ei viviu tut auter che nus e tuttina ha aunc bia da quei che ha entschiet lu surviviu tochen oz. Per exempel la structura e veta da famiglia ni las rutas da traffic principalas, quellas ein aunc oz quasi el medem liug sco pli baul», di Sandra Blum. Ella ei carschida si a Glion e suenter il gimnasi a Mustér ha ella studegiau a Berna germanistica e historia cun accent sil temps medieval. Cun plascher ha la pedagoga dau enzacons onns scola alla Scola cantunala a Cuera, ha denton sentiu che quei era buca la via che cuntentava per pli ditg. Aschia ha ella fatg alla Scol'aula specialisada dil Grischun il master en Information Science, quei ei ina scolaziun per persunas che vulan midar lavur e vesan lur futur el sectur da bibliotecas, archiv e documentaziuns.

Il mund grond e bi

Luvrond en loghens sco la biblioteca a Raperswil ni egl archiv claustral a S. Gagl ei San-

dra Blum sesluitada pass per pass el mund dalle praulas. Cun far guidas pedagogicas, giuguls affons e la finfinala raquintond praulas. Avon prest tschun onns eis ella vegnida engaschada dalla biblioteca a Cuera pil di da prelecziun. «Cun quella caschun ei la figura dalla fumitgasa Greta naschida. Jeu hai cusiu il vestgiu dil temps medieval ed en ina stizun da termagls hai jeu anflau la gaglia. Jeu sun immediat s'inamurada e hai cumprau ella, dapi lu essan nus in team inseparabel ed ils affons han plascherun da Berta ch'ei empau ina caota e piarda adina la clav dalla trucca da praulas», declara Sandra Blum. Tier la fundaziun da praulas Muta-bor eis ella sescolada alla raquintada professunala da praulas: «Quei ha aviert a mi aunc meglier la porta el mund dalle praulas, in mund grond e bi.»

In scazi enorm

Tenor la raquintada Greta, enconuschan biars mo las praulas da Grimm ni Anderson. Per gronda part seigien quella praulas denton buc adattadas per affons. «Tier praulas per affons

La fumitgasa Greta, alias Sandra Blum en accziun. Raquintar praulas ad affons e carschi ei sia pissiun.

FOTO MAD

ein affons ni animals ils protagonistes ed els han da confruntar sfidas e sligar problems. Quei sveglia la fantasia e pil solit va ei ora en bein alla fin e quei dat als affons curascha e speranza. Aschia san affons emperder per la veta cun tedlar praulas», eis ella perschuadida e raquenta gia ussa praulas a sia poppa Amelie, che ha in onn e miez. Quei hagi ella denton gia fatg duront la gravidanza e la pedagoga ei perschuadida ch'igl ei bien pil svilup dil lungatg. «Amelie tschontscha gia dètg bein. Sch'jeu raquentel interageschel jeu culs affons ed els teidlan activamein. Quei promovs els bia meglier che da schar sefatschentar cun i-phones ni i-pads», ei la dunna da 38 onns perschuadida. Ei detti massa praulas en Svizra ed era el Grischun. In scazi enorm – numna Sandra Blum quellas ed ella preferescha las praulas popularas, oravontut quellas ord il temps medieval ni aunc pli veglias. Quellas vegnien raquintadas empau dapertut sil mund e hagian en mintga lungatg il medem cuntegn e messadi. Ella sezza raquenta per tudestg svizzer ni romontsch e procura sezza per las adattaziuns e translaziuns.

La fumitgasa

«Il temps medieval ei in temps cun massa misteris», sa Sandra Blum ed aschunta ch'ella seigi da casa en quei temps. «Jeu sesluetel buc en ina rolla, cu jeu hai en il vestgiu dil temps medieval sun jeu la fumitgasa Greta. Igl ei sco sch'jeu havess gia viviu ina ga en quei temps», manegia ella e tgi che ha gia viu ni udiu la Greta sa ch'ella ei zun autentica. Bugen conta ella era denteren ni suna uculela e quei fa tarlischar aunc pli fetg ils eglis dils affons. Il plascher dil publicum ha animau Sandra Blum da far il pass en l'indipendenza sco raquintada da praulas. Quei ei stau gest avon la pandemia, pia in schliet temps per far tals pass. «Jeu sun lu vegnida en speranza, aschia ch'igl ei stau tut en uorden», tradescha la mamma giuvna.

Daners fan buc ventireivels

Biars manegien ch'ei seigi forsa ina sperdita da prestige suenter in studi e dabia scolaziuns: «Jeu sun ventireivla aschia, raquintar praulas ei mia pissiun. Aschia ei quei ina vocaziun e buc ina professiun e mo ils daners fan buca ventireivels. Quei empernd'ins dil reminent era dalle praulas.» Dapi in onn ha ella adina dapli engaschis. Aschia ha la fumitgasa Greta saviu raquintar la stad el Museum svizzer el liber Ballenberg ni a caschun dils «Waltensburger Meistertage» a Vuorz. Savens raquenta Greta era sias praulas en museums, bibliotecas ed a caschun da fiastas publicas ni privatas ell'entira Svizra. All'entschatta stat adina il ritual culla gaglia Berta che ha piars la clav. Cun agid dils affons vegn quella puspei neuvon e la praula ch'era zuppada ella trucca po vegnir raquintada. Igl empernd'ins dil verset da striegn denton recitau e comunablamain cun Greta e Berta cloman tuts: «Trucca, trucca, arva la bocca.»

SEDRUN

Ils Vagabunds han envidau la sonda a Sedrun all'avertura dil tscheiver.

FOTO SUSI ROTHMUND

Destadau il preni tscheiver

Ils 11 da november 2022 allas 11.11 ha il tscheiver entschiet. Motiv avunda per la musica da tscheiver Ils Vagabunds d'enviar la sonda a Sedrun en sala da scola all'avertura dil tscheiver. Ursin Decurtins ei dapi treis onns dirigent dils Vagabunds. «Ins selegra ed ei tut gnervus, igl ei bien che quei temps entscheiva puspei», manegia el sin damonda dalla FMR ed aschunta ch'ei vivien in tec per quella musica e pil tscheiver e hagian grond plascher d'astgar organisar fiastas, sepresentar e parter quei plascher era cun outra glieud. Ils exerchezis dils Vagabunds – che han mingamai liug la sonda sera – han entschiet l'entschatta d'october. La musica da tscheiver ei tenor Ursin Decurtins ina musica fetg luca e quei fascineschi el. Ella hagi ses stils, ei astgi e stoppi gnanc esser tut perfetg e tuttina sappi ins adina meglier enza-tgei e vesi era il progress che la gugga fetschi naven dall'entschatta dils exerchezis entochen tier l'entschatta dil tscheiver. (fmr/sr)

ALGAS

FOTO LIA HEINI-PIACENTINI

Ina brava buglia

Sin in cuolm sur Siat ha Lia Heini-Piacentini fotografau quella bognera che survescha sco fontauna. L'aua ei surtratga cun ina cozza d'algas d'aua tut verda – ina brava buglia. Il mument ch'ellas ein vegnidas fotografadas ella glisch dil sulegl para d'esser staus ideals. Ei vesa bunamein ora bi, cullas borlas viv-verdas – da beiber fagess quei denton buca propi gust ed ei era buc da cusgliar. (fmr/sr)

TRUN

FOTO SUSI ROTHMUND

Atun primavera?

Las temperaturas migeivlas dil november han consequenzas. Aschia flurescha quei salisch alla Senda d'art a Trun gest ussa, cu la natira havess atgnamein da far il paus d'unviern. Era sche quels brumbels alvs ein bials pon ins sedumandar, eis ei uss atun ni primavera? (fmr/sr)